

Biró Zsuzsanna Hanna –
Kluzsnik Réka – Orsovsky
Gyöngyvér – Tóth Tamás:
PedLabor: a közösségteremtő
szakmai műhely¹

Felkérést kaptunk az ÚPSZ szerkesztőitől, hogy mutassuk be a műhelyünket, mert úgy látják, hogy egyre kevesebb hely és rendszeres lehetőség kínálkozik a szabad és színvonalas gondolatcserére a köznevelés aktuális kérdéseiről, és a PedLabor ezen fórumok egyike. Nagyon megtisztelő volt a felkérés, különösen annak fényében, hogy a PedLabor még csak 2019 áprilisában indult útjára. Azt nyilván nem látjuk előre, hogy meddig fog működni, de arról mindenképpen be tudunk számolni, hogy mi hozta létre, milyen témákkal foglalkoztunk eddig, és fogunk foglalkozni ebben a tanévben, illetve – ugyancsak a szerkesztőség kérésére – kicsit bővebben beszámolunk a legutóbbi két műhelyünk témájáról, ami az alternatív iskolák helyzetét és a klímaá változás következtében elindult diákmozgalmat helyezte a középpontba.

a projektjellegű
tevékenységek köre bővülne

A PEDLABOR MEGALAPÍTÁSÁNAK
MOTÍVUMAI

A gondolat, hogy egy nyitott pedagógiai műhelyt hozzunk létre, kétféle igényből fakadt: egyrészt szeretettük volna, ha a pedagógia alapszakos képzésben a klasszikus értelemben vett „oktatással” szemben a projektjellegű tevékenységek köre bővülne (ez a felsőoktatásban talán még fontosabb, mint az alsóbb szinteken!), így *műhelymunka* címen 2018/19-ben bevezettünk egy új tantárgyat, ami kutatásokhoz, intézmény- és közösségfejlesztő projektekhez kapcsolódó munkát vár el

a hallgatóinktól. A másik igény a főiskola vezetése részéről fogalmazódott meg, akik az intézményünkben zajló tudományos közéleti tevékenységgel általában elégedettek voltak,² de úgy érezték, hogy ezekbe kevésbé sikerült bekapcsolnunk a közoktatás szereplőit, különösen azokat az iskolákat, akik komoly problémákkal küszködnek, és bármilyen külső segítséget szívesen fogadnának.

Így jött létre a PedLabor ötlete, amelynek szervezésében jelenleg két oktató, *Biró Zsuzsanna Hanna* és *Tóth Tamás*, valamint tizenhárom pedagógia

¹ A PedLabor a Wesley János Főiskola 2019 áprilisa óta havi rendszerességgel működő nyitott pedagógiai műhelye.

² Az akadémiai rendezvényeinkről tematikus összefoglalók jelennek meg a WJLF honlapján, illetve a 2018-as rendezvények videofelvételeinek linkgyűjteménye is megtalálható ugyanitt: <https://wesley.hu/tudomany/tudomanyos-rendezvenyek/>

alapszakos hallgató vesz aktívan részt. A hallgatói aktivitás szinte mindenre kiterjed, a témák kiválasztásától kezdve, a szakértők felkutatásán és a témába vágó szakirodalom összegyűjtésén át a regisztráció, vendégfogadás lebonyolításáig vagy a reklámanyagok elkészítéséig a hallgatók mindenben részt vesznek. Egyéni vállalások alapján dől el, hogy ki mit csinál: az éppen aktuális hallgatói vállalások között szerepel a műhely Facebook-oldalának elindítása, egy saját honlap elkészítése, illetve a februári helyzetstimulációs workshop megszervezése és moderálása, amelynek témája a differenciált tanulás-szervezés egyes csoportokban lesz. Mindezek után természetesnek tűnt, hogy a műhelyünket bemutató írásunkat is a hallgatókkal együtt készítsük el.

AHOGY A PEDLABORT EGY HALLGATÓNK LÁTJA

A PedLabor egy olyan pedagógiai szellemi műhely, amely azért jött létre a Wesley János Lelkészképző Főiskolán belül, hogy találkozóhelye legyen azoknak az embereknek, akiket összekötnek az oktatás, a neveléstudomány egyes fontos kérdései, aktuális problémái. Akár olyan témák is, amelyek méltatlanul kevés nyilvánosságot kapnak a médiában, a különböző szakmai fórumokon. A PedLabor így egy inspiráló kezdeményezés lehet a jövőbe mutató, változásokat célzó szakmai folyamatokhoz.

Mondhatnánk azt is, hogy egy interdiszciplináris felfedező sorozatról van szó, amely megnyitotta kapuit a főiskolán

oktató és tanuló közösségen kívüli világra, minden érdeklődő számára, akik szeretnének velünk együtt gondolkodni, új ismereteket, módszereket tanulni és találkozni neves szakemberekkel. Egy-egy kérdéskör körbejárásához igyekeznek a műhely minél több, kapcsolódó területről érkező, hozzáértő szaktekintélyt meghívni, ezáltal is biztosítva a több szempontúság, változatos megközelítés kritériumát.

Az alkalmak különböző formai kerettel szerveződnek, minden hónap első

hétfőjén délután öt órától a főiskola Kline termében. A kerekasztal jellegű program alkalmával a témában jártas szakemberek fejtik ki a véleményüket a moderátor által feltett

együtt gondolkodni, új ismereteket, módszereket tanulni és találkozni neves szakemberekkel

kérdések mentén, majd megnyílik a lehetőség a hallgatóság számára is, hogy hozzászólásaikkal, kérdéseikkel interaktívvá válják az esemény. Bizonyos témákhoz jobban illik a workshop, másához a módszertani demonstráció eszköztára vagy a minikonferencia, a személyes bevonódás különféle módjait biztosítva a résztvevőknek.

Természetesen tisztában vagyunk azazal, hogy egy-egy sikeres találkozó nem adhat mindenre választ, nem nyújt végleges megoldásokat, de küldetésünknek érezzük, hogy minden hozzánk érkező, velünk kapcsolatba lépő, a nevelés területén dolgozó vagy az iránt érdeklődő és tenni, változtatni akaró embertársunkkal együtt keressünk megoldási alternatívákat a szélesebb értelemben vett közösségünket érintő kérdésekben, és hogy ezzel is aktívabb társadalmi részvételre ösztönözzünk mindenkit.

TÉMÁINK ÉS VENDÉGEINK

A PedLabor eseményeit általában olyan témák köré szervezzük, amelyek viszonylag sok ember életét érintik és a közoktatási intézmények működését alapvetően meghatározzák, aktuális jogszabályi vagy strukturális változásokkal állnak összefüggésben, esetleg olyan negatív tendenciákkal, amelyekre nincs még megoldás a rendszeren belül.

Az első három műhelybeszélgetés az iskolai bullyingról, a finn és a magyar oktatási rendszer közötti különbségekről és a játékok pedagógiai alkalmazásának lehetőségeiről szólt. Idén „keményebb” témákat vettünk elő: az alternatív iskolák szerepét és helyzetét vizsgáltuk a mai magyar oktatási rendszeren belül, a Fridays For Future mozgalom kapcsán gondolkodtunk el a generációs ellentétekről és félelmekről, decemberben pedig a peremhelyzetű iskolák gondjaival foglalkozunk. A következő félévben a tantermi differenciálás (módszertani bemutató), a boldog gyermek és boldog iskola (kerekasztal + fórum), az autonóm tanulás (minikonferencia), a kikényszerített magántanulóság (kerekasztal + fórum) és a home schooling (minikonferencia) lesznek napirenden.

Eredetileg minden hónap első hétfőjére terveztük a programokat, de végül úgy döntöttünk, hogy a nyári szünet idejére, illetve szeptember és január első hetére nem szervezünk rendezvényt, mert ezekben az időszakokban a pedagógusok sokkal elfog-

laltabbak, vagy éppen pihennek. A rendezvényeinken eddig általában alkalmanként 40-50 pedagógus, iskolaigazgató vagy egyéb szakember vett részt. Szinte minden alkalommal találkozunk szülőkkel is, akik beregisztrálnak, de többnyire nem jutnak el az eseményre. Ilyen esetben a beszélgetéseket teljes terjedelmükben a YouTube-on lehet megtekinteni (elég beírni a PedLabor nevet és a rendezvény dátumát). Terveink között szerepel a rendezvények online közvetítése, ami lehetőséget adna a vidéki kollégáknak is arra, hogy a diskurzusokhoz

csatlakozzanak (pl. kérdéseket vagy hozzászólásokat küldhetnek).

A meghívott szakértőink jellemzően két csoportból kerülnek ki: legtöbbször akadémiai in-

tézményekből jönnek – eddig az ELTE és a CEU oktatói voltak felülreprezentáltak, de szívesen látunk vidéki egyetemekről is kutatókat (legközelebb pl. a Debreceni Egyetem egyik oktatója lesz a vendégünk). A másik jellemző szakértői csoportot a civil szervezetek képviselői alkotják. Ők a hallgatóság körében is gyakran képviseltetik magukat, mint ahogy az alternatív iskolák és az egyházi iskolák némelyike is már visszatérő látogatóink. Fontos megjegyeznünk azonban, hogy a szakértőket nem intézmények szerint választjuk ki, hanem az adott témában megjelent publikációk és közéleti aktivitás alapján.

A továbbiakban egy kis ízelítőt adunk a PedLaborban folyó beszélgetések esszenciális tartalmából.

a beszélgetéseket teljes terjedelmükben a YouTube-on lehet megtekinteni

MIRE MEGOLDÁS AZ ALTERNATÍV ISKOLA?³

A hazai „hibrid” (egyszerre neokonzervatív és neoliberális) oktatáspolitikai legújabb hadjáratát az alternatív iskolák ellen indította 2019-ben. Olyan, a köznevelési törvényt módosító javaslatok láttak napvilágot, mint a magántanulói státusz megszüntetése, az alternatív kerettanterv eltéréseinek harminc százalékban való maximalizálása vagy a továbbműködés garantálásának kérvényezéshez kötése. Mindez váratlan (de persze nem meglepő) abban az oktatáspolitikai klímában, amelynek történeti gyökerei az 1985-ös, illetve az 1993-as közoktatási törvényekig nyúlnak vissza, ezek eredményeképpen ugyanis Európa egyik legdecentralizáltabb, a tanári autonómiának, az alternatív pedagógiáknak és nem-állami fenntartású intézményeknek jelentős mozgásteret kínáló oktatási rendszere jött létre.⁴ Csupán ehhez képest váratlan az, hogy a kormány alternatív iskolákat kezd el vegzálni; a 2010 óta tartó, az iskolai oktatást rendszerszinten érintő megcsonkítási és lebutítási folyamat tükrében nem érhetett senkit nagy meglepetés. De mégiscsak váratlan volt, főleg azoknak a gyerekeknek, akiknek az „alternatívok” menekülőutat, lehetőséget vagy utolsó végvárat jelentenek az oktatási rendszerben. Ennek a váratlan helyzetnek az apropóján szervezett a PedLabor október elején kerekasztal-beszélgetést *Mire megoldás az alternatív iskola?* címmel.

nincs tudományos konszenzus az „alternativitás” fogalmával kapcsolatban

Milyen főbb konfliktusok és dilemmák jellemzőek az alternatív iskolák vagy az alternativitás körüli pedagógiai beszélgetésekre? Elsősorban azt lehet érzékelni – és ez végigkísérte a kerekasztal-beszélgetést is –, hogy, amennyiben a 2000-es éveknek az innováció volt az ún. „kaméleon-konceptiója”, akkor ez ma az alternativitás. *Kopp Erika* oktatáskutató szerint a neveléstudományra eleve jellemző ez a ködös (negatív értelemben vett), megengedő szóhasználat, akár csak pl. a kooperáció

konceptiójának esetében, amit gyakorlatilag mindenre lehet használni: pl. kooperálva tanuljuk és gyakoroljuk, hogy jövőbeli munkáinkért hogyan versenyezzünk egymással szuperkompetitív

állásinterjúkon. Úgy tűnik, hogy nincs tudományos konszenzus az „alternativitás” fogalmával kapcsolatban sem, és a megközelítései is rendkívül sokfélék. Mi alapján dönthetjük el, hogy egy iskola, egy pedagógiai filozófia vagy egy módszer alternatív? Egy szerkezeti modalitás volna? A fenntartó dönti el? Esetleg történeti gyökerű, a reformpedagógiáig nyúló hagyományba elhelyezhető komplex pedagógiai gondolatrendszer lenne? Vagy elegendő az intézmény módszerrepertoárja alapján alternativitást kiáltani?

Dobos Orsolya, az AME Alternatív Tagozatának vezetője szerint azt a kérdést, hogy egy iskola alternatív-e, nem érdemes a fenntartói oldalról megközelíteni, jóllehet a legtöbb alternatívának mondott iskola magánfenntartásban működik. Dobos szerint az alternativitás kérdése elsősorban

³ A 2019. október 7-i program meghívott vendégei *Dobos Orsolya* (Alapítványi és Magániskolák Egyesülete), *Halácsy Péter* (BudapestSchool), *Kopp Erika* (ELTE) és *Lannert Judit* (T-TUDOK) voltak.

⁴ Fontos hangsúlyozni, hogy épp ezeknek – a neoliberális oktatáspolitikában sokat méltatott – hatásmechanizmusoknak lett az eredménye a rendszer rendkívül erős szelektivitása és gyenge hátránykompenzációs potenciálja, ezzel is hozzájárulva a társadalmi egyenlőtlenségek (újra-)termeléséhez, l. *Mészáros György* (2013): *A közoktatás válsága? Problémák és reformkísérletek kritikai szemmel. Replika*, 83 (2009), 77–91. o.

szemléleti kérdés és nem módszertani. Ha ez pusztán módszertani ügy lenne, akkor gyakorlatilag minden iskolát nevezhetnénk alternatívnak – teszi hozzá *Lannert Judit* oktatáskutató –, hiszen minden iskola próbálkozik új módszerekkel. Ez szükséges, de nem elégséges feltétele az alternativitásnak. De akkor mégis mire utal ez a rejtélyes „alternativitás” szó?

Véleményünk szerint amit ma „alternatív iskolának” nevezünk, az alapvetően (egy-két kivételt leszámítva) egyfajta „úri muri”, amely egy rendkívül szűk társadalmi réteget érint. Ezeknek az iskoláknak elvileg lehetne rendszerátalakító hatásuk, de miután többségük a felső középosztály érdekeit szolgálja ki, és koncepciójukban alapvetően eltérhetnek az iskolák működését szabályozó hatályos dokumentumoktól, ezért akaratlanul is (és a legnagyobb jószándékukat feltételezve is) újratermelik azt a társadalmi rendszert, amiben amúgy létrejöttek. Ahogy Lannert Judit megjegyezte: „... amilyen a társadalmi rendszer, olyan az oktatási rendszere és olyan az alternatív rendszere is; egy rendies, törzsi, versenyalapú társadalomban az iskolarendszer újratermeli a hierarchiát, és ebben nem tud mit csinálni az alternatív iskola, ugyanis az is a része. Reflektáljunk erre a dologra, mert igenis ez történik!”

Felvetődött még bennünk a kérdés, hogy vajon azok az iskolák, amelyeket a közbeszéd „alternatívokként” tart számon, valóban alternatív iskolák-e? Azt gondoljuk, hogy az olyan társadalmi intézményeket, amelyek egy szűk réteg igényeit elégítik ki, olyan feltételekkel, amelyek aztán csak ennek a szűk körnek garantálnak hozzáférést, nem „alternatívának”

szokás nevezni, hanem „privilegiumnak”. Ezért hadd javasoljuk az „alternatíva” és az „alternatív iskola” fogalmak egy lehetséges újraértelmezését. Az „alternatív” (*latin* *alternare*) szó jelentése nemcsak „másik” vagy „választás”, hanem „lehetőség” is, ami – ellentétben a „privilegium” fogalmával – azt sejteti, hogy itt *egy mindenki előtt nyitva álló lehetőségről* van szó: valódi alternatíváról. Az alternatív iskola ebben az értelemben egy olyan intézmény volna, amely a kereteken belül (NAT-on, köznevelési törvényen, kerettanterveken *innen*)

nem „alternatívának”
szokás nevezni, hanem
„privilegiumnak”

lenne képes egy „másik lehetőség” találni a pedagógiai feladatok ellátására, és az alapján megszervezni az életét. Filozófiai értelemben a valódi alternatíva tehát a fennálló keretek

„repedéseiben”, „kiskapuiban” található (pl. sehol nincsen szabályozva, hogyan nézzen ki egy órarend, így a Waldorfból ismert epochális rendszert bármelyik iskola implementálhatná hivatalos eljárás nélkül is). A fennálló rendszer repedéseiből alternatívát kiolvasni embert próbáló feladat, de még mindig alternatívabb, mint a „privilegiumok alternatívája”.

GRETA THUNBERG ÉS TÁRSAI: EGY REMÉNYVESZTETT GENERÁCIÓ?⁵

Sorra érkeznek a hírek a világ különböző pontjairól az egyre gyakrabban szerveződő klímavédelmi tüntetésekről. Ez arra enged következtetni, hogy ma már nem a téma fontossága és halaszthatatlansága a kérdés, hanem az, hogy különböző szerepeinkben hogyan viszonyulunk mindehhez. Tudo-

⁵ A 2019. november 4-i program vendégei *Kapelner Zsolt* filozófus (CEU), *Nahalka István* oktatáskutató (ELTE), *Kövér Zoltán* pszichológus (ELTE) és *Veszprémy Márton* aktivista (Fridays for Future Magyarország) voltak.

mányos körökben nincs kétség afelől, hogy a klímaváltozás a jelen problémája. Ahhoz, hogy a legsúlyosabb katasztrófákat elkerüljük, a globális felmelegedés mértéke jóval 2 Celsius fok alatt kell, hogy maradjon, sőt lehetőleg nem haladhatja meg a 1,5 Celsius fokot.

Ehhez meg kell változtatni a termelés és a fogyasztás szerkezetét, át kell állni a megújuló energiák használatára, fenntartható földhasználati stratégiákat kell követnünk,⁶ ráadásul a változások zömének 2030-ig meg kell történnie.⁷ Ezekre a sokkoló hírekre sokféle érzelmi reakció érkezik társadalmi és egyéni szinten is, a tagadástól a tehetetlenségen és a félelmen keresztül a szorongásig.⁸ Legsúlyosabb esetben klímagyászról beszélhetünk.⁹ A klímaváltozás kapcsán felmerül egy sor kérdés a jövőt és különösen a felnövő generációkat illetően. Már a gyermekvállalás tekintetében is lehetnek dilemmáink: szabad-e, lehet-e gyereket vállalni, ha tudjuk, hogy nagy valószínűséggel egy viszontagságokkal teli világban kell majd felnőnie? Ami pedig a mai kor gyermekeit illeti, ők azok, akik joggal kérhetik számon a felmenőiken azt, hogy a saját „kényelmes” életük következményeképpen nekik már nem lesz lehetőségük

élhető jövőre ezen a bolygón. A klímaváltozás ellen küzdő fiatalok legismertebb szószólója Greta Thunberg, akinek nyomán több millió ember tüntetett és tüntet ma is világszerte a pozitív változások érdekében.¹⁰ Ezek a megmozdulások klasszikus értelemben vett sztrájkok is. A globális klímasztrájkokat hétköznap, pénteken tartják, amikor a fiataloknak iskolában lenne a helyük.

Ez már önmagában komoly üzenetet hordoz: Minek menjünk iskolába, ha bizonytalanná vált a jövőnk? Minek tanuljunk, ha a tudás, amit megszerzünk, 10–20 év múlva nem ér majd semmit, egy már tönkretett és kifosztott bolygón?

Hacsak valaki nem gondolja azt, hogy a globális felmelegedés egy humbug, akkor ezek a kérdések kétségtelenül jogosak. Pedagógusként pedig nemcsak kötelességünk, hanem lehetőségünk is van a legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint válaszolni e kérdésekre, ezzel is demonstrálva, hogy kiállunk a következő generáció mellett, és értjük az aggodalmaikat. Hogy hogyan állhatunk jól és felkészülten ehhez a kérdéshez és mit tehetünk egyéni és társadalmi szinten, többek között erről is szólt a PedLabor novemberi kerekasztal-

güik éhető jövőre ezen a bolygón. A klímaváltozás ellen küzdő fiatalok legismertebb szószólója Greta Thunberg, akinek nyomán több millió ember tüntetett és tüntet ma is világszerte a pozitív változások érdekében.¹⁰ Ezek a megmozdulások klasszikus értelemben vett sztrájkok is. A globális klímasztrájkokat hétköznap, pénteken tartják, amikor a fiataloknak iskolában lenne a helyük.

⁶ A mezőgazdaság és az egyéb földhasználati tevékenységek az összes üvegházhatású gázok kibocsátásának közel negyedéért felelősek, ezért nagyon fontos lenne a fenntartható földhasználati stratégiák követése. <https://www.vg.hu/velemeny/klimavaltozas-kezelesenek-termeszetes-megoldasai-2-700553/>

⁷ ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testülete (IPCC) 2016-os jelentése; <https://www.ipcc.ch/sr15/> Számos magyar kutató is tevékenyen részt vesz a nemzetközi klímakutatásokban és foglal állást ez ügyben: https://mtvsz.hu/az_evtized_legfontosabb_ensz_jelentese_az_eghajlatvaltozasrol

⁸ Új fogalmak is megjelennek ezeknek az érzéseknek a leírására, ilyenek a klímászorongás, klímarettegés, klímadepresszió, klímagyász. Hogy mi a helyes és hasznos érzelmi reakció, abban nincs feltétlenül egyetértés. <https://merce.hu/2019/11/02/retteges-es-remeny-kozott-a-klimavaltozas-erzelempolitikaja/>

⁹ A grönlandi lakosság jó részének már kézzelfogható tapasztalatai is vannak arról, hogy milyen az, amikor a globális felmelegedés a hétköznapi életet közvetlenül befolyásolja. A grönlandi és a koppenhágai egyetem nemzetközi kutatócsoportja 2018–2019 között végzett felméréséből tisztán látszik, hogy a Grönlandon élő lakosság nagy többségének jelentős kockázattal jár a globális felmelegedés és igen sötéten látja a jövőt a klímaváltozás tekintetében. <https://kraksfondbyforskning.dk/en/blog/gp-climatechange/>

¹⁰ <https://www.fridaysforfuture.org/statistics/graph>

beszélgetése *Greta Thunberg és társai: egy reményvesztett generáció?* címmel.

Milyen főbb konfliktusok és dilemmák jellemzőek a klímaválság körüli beszédmódokra? Ahogy a kerekasztal résztvevői is kiemelték, ma már nincsen tudományos vita arról, hogy az emberi cselekvés által okozott klímaváltozás létezik. A valós kérdés sokkal inkább az, hogy egyesek miért ragaszkodnak mégis olyan mítoszokhoz vagy illúziókhoz, amelyekkel a klímaváltozás ténye tagadhatóvá, megkérdőjelezhetővé válik, miközben – ahogy *Veszprémy Márton* aktivista utalt rá –, lassan már az olajvállalatok se merik elkendőzni a klímaváltozással kapcsolatos tudományos tényeket. Ami tehát kihívásként és dilem-

maként merül fel a pedagógia számára a klímaváltozás kapcsán – ahogy *Köváry Zoltán* klinikai pszichológus megfogalmazta –, az nem más, mint egyfajta rés, diszkrépancia, eltolódás a „tudás” és a „cselekvés” között. Az emberek pontosan tudják, hogy mennyi káros anyag jut a légkörbe, a vizekbe, hogy mindennek milyen rövid- és hosszú távú következményei lesznek, mikor azonban a cselekvésre kerülne sor, egyesek mégis úgy tesznek, mintha mindezeket mégsem tudnák, mintha nekik elfelejtettek volna szólni.¹¹

Ilyenek például azok a nagyvállalatok és tőkés elitek, akiknek gazdasági érdeke fűződik a fosszilis energiahordozókon alapuló kapitalizmus fenntartásához és újra-termeléséhez. Lehet, hogy ezek a gazdasági szereplők retorikájukban klímabarátok (még az ExxonMobil is elkötelezettnek mutatja magát a klímavédelem területén), mégis, amikor döntéseket kell hozniuk,

amikor konkrét cselekvésre kerülhetne sor, akkor épp nem áll érdekükben „tudni” a klímaváltozásról, és – ahogy *Kapelner Zsolt* filozófus többször is hangsúlyozta –, épp elég erőforrással rendelkeznek ahhoz, hogy ezt a pillanatnyi elmezavart ne is kérjék rajtuk számon az őket ellenőrző szervezetek. De mindez csupán az érem egyik oldala. Az érem másik oldalán ott találjuk a tőkés elithez képest jelentéktelen erőforrásokkal rendelkezőket, így saját magunkat is. A mi életünk arról a folyamatos krízisről szól, hogy miképp tudunk (a bér-

munka mellett) mindent megtenni azért, hogy mindennapi életünkben a lehető legtöbbet tegyük a környezetért, a bolygóért. Ez nem véletlenül

nem áll érdekükben „tudni”
a klímaváltozásról

alakult így: azoknak a nagyvállalatoknak, amelyek legnagyobb mértékben felelősek a klímaváltozásért, az áll az érdekükben, hogy az egyén saját magát érezze felelősnek a klímaváltozás kérdése kapcsán. Így lehet ugyanis hatékonyan elkendőzni azt, hogy a felelősség kérdése nem egyenletesen oszlik meg, és a valódi felelősség javarészt jól beazonosítható érdekcsoportok oldalán koncentrálódik. Mi, akik vajmi kevés erőforrással rendelkezünk, tudjuk, hogy a nagyvállalatok környezetszennyezését nem lehet kompenzálni bambuszfogkefékkel; mégis, mikor cselekednünk kell, akkor mintha minderről elfeledkeznénk: az újrahasznosítható szatyorba, a lebomló csomagolásba, a vegyszermentes tisztítószerrekbe és a bambuszfogkefékbe kapaszkodunk, hogy enyhítsük a klímaszorongásunkat. A Greta Thunberg-féle mozgalom, a Fridays for Future, az Extinction Rebellion¹² és hasonló mozgalmak azért jelentősek, mert

¹¹ A cinikus ész ideológiájáról bővebben l. Kiss Viktor (2014): Tudják, de mégis teszik. *Replika*, 89 (5), 129–150. o.

¹² Az Egyesült Királyságban 2018-ban létrejött, magyarországi csoporttal is rendelkező, erőszakmentes polgári engedetlenségi akciókat szervező mozgalom

kiutat jelentenek az egyének számára ebből az individualizáló folyamatból, és áthelyezik a hangsúlyt az egyéni cselekvésről a társadalmi cselekvésre, az egyén helyzetének elemzéséről a rendszerszintű folyamatok mélystruktúrájának analizésére. Ez a tapasztalat rendkívül tanulságos és fontos a pedagógiai gondolkodás számára, ugyanis rámutat arra, hogy az az ifjúság, akinek klímaromokban hever a jövője, ma már nem vevő a cinikus ész („tudják, de mégis teszik”) ideológiájára. Ezért, ahogy *Nabalka István* oktatáskutató is fogalmazott, nem elegendő a környezeti nevelés hatásrendszerére hagyatkozni, amely jobbára az egyén saját környezettudatos gyakorlatainak kialakítására koncentrál. Az iskolának igenis feladata, hogy elkezdje komolyan venni a hangsúlyok eltolódását: az egyéni cselekvéstől a társadalmi cselekvés felé, valamint az „egyéni szociális probléma” felől a rendszerkritika felé. Bár egyelőre az is megteszi, ha a pénteki napokon szabadon, az iskolájuk támogatásával tiltakozhatnak tanköteles polgártársaink.

EGY HALLGATÓ REFLEXIÓI A NOVEMBERI PEDLABOR ESEMÉNYÉRE

Hogy csökkent-e a klímaszorongásom (vagy depresszióm, ki tudja) a kerekasztal kapcsán? Hát, nem igazán. Továbbra is lelkiismeretfurdalásom van minden egyszer használatos pelenka kidobása után, és akkor is, ha nem viszek textil zsákot a vá-

sárláshoz, ha csomagoltan veszek bármit, főleg hús- és tejterméket, ha a piac helyett beszaladok a sarki boltba, ha kocsival kanyarodunk az ovi felé villamos és troli helyett, csak mert úgy gyorsabb, ha valamiért új ruhát veszek (hogy a „fast fashionról” ne is beszéljünk). Nap mint nap legalább 20-30 percet agyalok, hogy a saját életünkben hogyan csökkenthetnénk az ökolábnyomunkat, és majd ugyanennyit jár a fejemből, hogy társadalmi szinten mit is kéne tenni az előrelépés érdekében. Vagyis individuális szinten körülbelül semmi változás nem történt a kerekasztal kapcsán bennem.

De valójában nem is ez volt a cél, hanem az, hogy mint pedagógus hogyan tudok minél többet tenni a pozitív változásért. És ez az, amiben viszont történt előrelépés bennem a PedLabor-beszélgetés nyomán. Noha tisztában voltam azzal, hogy a társadalmi szintű megmozdulásoknak arányai-ban nagyobb ereje van az én kis vászontáskáimnál, a megerősítés jókor és jó helyről érkezett. Valamelyest oldva ezzel a tehetetlenség nyomasztó érzését. Fontosnak tartom, hogy legyen legalább beszélgetés szintjén szó erről a kérdésről a pedagógia nézőpontjából is, jóllehet a magyar közoktatási rendszer egyáltalán nem támogatja a benne dolgozó pedagógusokat abban, hogy a gyerekekből tudatos állampolgárt „neveljenek”. Azt pedig még fontosabbnak tartanám, hogy merjük ledönteni a tabukat. A PedLabor hasonló céllal jött létre, és azt gondolom, hogy bőven elbír még jó néhány ilyen témát. *Remélem, hogy merünk továbbra is egyet nem érteni.*

ha kocsival kanyarodunk az ovi felé villamos és troli helyett
